

שם הקורס: מושגי ייסוד בתרבות סמסטר א'

שם המרצה: אשר סלע

שנה: 2021-2022

טליה חטאב

יוון העתיקה

אדיפוס - הטרגדיה מאת סופוקלס - אדיפוס נשא את הקללה שהוא יהרוג את אביו וינשא לאימו. כל חייו ניסה לברוח מהקללה (מהגורל) אך בסוף מבלי ידיעתו הנבואה התגשמה. בסיפוריו הוא ניצח את הספינקס כאשר ענה על החיגה שלה ובכך הציל את העיר.

היבריס - חטא הגאווה. ההיבריס של אדיפוס - הגאווה שהוא מתיימר להיות מעל הגורל שכן בסוף הטרגדיה הוא מגלה שהגורל הכתיב לו את מסלול חייו והוא רואה שהוא עיוור ולא באמת ידע לנהל את חייו.

אודיסאוס - הוא דמות מיתולוגית - ונחשב למלך איתקה, גיבור האודיסיאה ואיליאדה (מדברת על מלחמת טרויה) האודיסאה (סיפור החזרה של אודיסאוס לעיר הולדתו - 10 שנים) (שתי היצירות האפיות היווניות הגדולות אשר מיוחסות להומרוס. האיליאדה מתארת את מסעותיו של אודיסאוס, מלך איתקה, בשובו ממלחמת טרויה, לצד סיפורו של טלמאכוס, בנו של אודיסאוס, אשר יוצא לחפש את אביו)

אולימפיאדה - חגיגה אתלטית ודתית בין המדינות אשר הרכיבו את יוון אשר התקיימה ביוון העתיקה כל ארבע שנים בעיר אולימפיה. (אתונה - המדינה בה התפתחה הדמוקרטיה, ספרטה - הייתה דיקטטורה צבאית)

פוליס - עיר מדינה - אתונה הייתה עיר מדינה

טרויה - מסופר באיליאדה על 10 שנים של מלחמת יוון נגד טרויה

הומרוס - הסופר החשוב ביוון העתיקה שכתב את האודיסיאה

שלושת המחזאיים הטרגיים הגדולים ביותר ביוון העתיקה:

1. **איסיכילוס** - דתי, צדק אלוהי
2. **סופוקלס** - מאמין בחירה חופשית של האדם - "אדיפוס המלך" ו"אנטיגונה"
3. **אוריפידס** - האדם השבוי בתשוקותיו הוא האחראי היחיד לגורלו.

2 היבטים למושג האמת:

- **איסטינה - האמת שמתגלת** - גילוי של משהו שלא ידעתי קודם, ולא דווקא להאמין למה שאתה כבר יודע. משהו חדש ולא דווקא משהו שהיינו מודיעים לו קודם לכן. - האמת שבה פילוסופים מעוניינים יותר.
- **פרבדה - האמת העובדתית** - התאמה בין המושג שיש לך במוח למציאות (קוסקוס אמיתי). אי אפשר לגלות מושגים חדשים של אמת.

אלאטיה (Aletheia) - אלאטיה זה הידע הבלתי מכוסה - המטרה בפילוסופיה להסיר את המסך המסתיר את האמת מהאנשים - האמת דורשת התבוננות חקירה וחיפוש למשהו שלא היה ידוע מראש. אלאטיה - מילה נרדפת לאיסטינה.

אלכסנדר הגדול - אלכסנדר היה מלך מוקדון. הוא היה תלמידו של אריסטו. בשלטונו במאה ה-4 לפני הספירה הוא כבש איזורים נרחבים במזרח התיכון ועד לצפון אפריקה והודו. כיבושיו הנרחבים פתחו תקופה חדשה בתולדות האנושות - התקופה ההלניסטית - אשר הובילה להתפתחות תרבות המערב היום.

הלניזם - התרבות היוונית כנחלת הכלל גם מחוץ ליוון (בעולם המערבי). התרבות ההלניסטית מיזגה את יסודותיה של תרבות יוון העתיקה עם תרבויות בני המקום.

הפילוסופיה בראשיתה שמה למטרה לגלות את האמת הנסתרת לעין, אבות הפילוסופיה המערבית:

1. **סוקרטס** - לא כתב דבר. תלמידיו כתבו וסיכמו את הרצאתו. הוא סירב לכתוב והאמין שחשיבות ההוראה היא בעל פה. במאה ה-3 לפני הספירה סוקרטס נערך לסוקרטס משפט בגין כפירה לאלים והשחטת הנוער. והוא הוצא להורג. סוקרטס לא התנגד להוצאה להורג ולדינו שכן הוא אמין בדמוקרטיה ובשלטון.

2. **אפלטון** - תלמידו של סוקרטס - מקנה את תורת האידאות - מושגים מופשטים אשר מקבלים את הצורה לפי במציאות המשתנה ואינם מתקיימים בעולם המוחשי והפיזי. בין כתביו המפורסמים משל המערה, המשתה (עוסק במשמעות האהבה - ארוס) והפוליטאה - עיר מדינה (ביצירתו הוא עוסק במדינה האידיאלית שהיא לא דמוקרטית, היא דיקטטורית ובראשה המלך הפילוסוף. אפלטון מתנגד לשלטון היווני שהרגה את מורו סוקרטס ומאמין שבראש הפירדמיה צריך לשבת המלך הפילוסוף שהוא היחיד שביכולתו להחליט החלטות במדינה) אפלטון בעל דעות קיצוניות תומך בדיקטטורה ומתנגד לאמנות

אידיאליזם - הוא שם כולל לזרמים בפילוסופיה הסבורים כי מציאות היא בראש ובראשונה אידאה, כלומר משהו מופשט ולא פיזי, ורק בעקבות האידאה אפשר לדבר גם על עצמים פיזיים כדברים הקיימים במציאות.

משל המערה - המשל שאפלטון מציג בפנינו על המדינה האידיאלית ובה האמת את אמונתו שהעולם הוא שקרי ועל האדם לצאת מהמערה ולצאת להתבונן באמת המוחלטת הנמשלת לשמש. שלושה הסברים אפשריים למשל:

1. פשט - **היסטורי** - דרך לספר את הסיפור ההיסטורי של סוקרטס - סוקרטס הוא האיש אשר מצליח להשתחרר מהמערה והוא מנסה להביא את התובנות למערה ומסתכן שיתפסו אותו כמשוגע וחתרן נגד המוסכמות ויוציאו אותו להורג (כפי שקרא במציאות) ולכן כתב את היצירה כמשל כי הרי לפרסם את שמו של סוקרטס יסכן אותו מול הממשל של אתונה ויגרום לרדיפתו כמו סוקרטס.
2. דרש - **פילוסופי** - המשל הינו התמצית של התפיסה הפילוסופית של אפלטון - העולם מושט על **אידיאות** - העולם החושי לא בעל ממשות אמיתית והמהות של הדברים הם האידיאות (מושגים מופשטים אשר מקבלים את הצורה לפי במציאות המשתנה) וכל האידיאות מושטות על אידאה אחת מרכזית, ובמשל האידאה הזאת היא השמש.
3. **סוד אסוטרי - אזוטרי** - המשל הינו תכסיס פוליטי להשתלט על השלטון. פרשנות אפשרית טוענת שאם כותבים - המידע הוא להמונים, ולכן ישנה אמונה שאפלטון כתב לפשוטי העם בכדי שיינתנו לו את ההנהגה - הם יבינו שהם לא יודעים את האמת ושאפלטון יודע את האמת. ובכך הם הוא חותר לבטא דיקטטוריה של קבוצת הפילוסופים בעלת האמונה הדומה לו. השראה זו מבוססת אך ורק על העובדה שאפלטון כתב דברים מסוימים אך גם לא רצה לכתוב אחרים. ישנה אמונה שבחוגים הסגורים שלו הוא לימד אמונה אחרת (תלמידיו הלכו בצורה של סקפטיזם ושונים מהדעה הציבורית של אפלטון)

ארוס - אל האהבה במיתולוגיה היוונית. אפלטון מדבר על כך שהאהבה הארוס הוא שמניע את האדם לחיפוש - ובכך גם במשל המערה הארוס הוא זה שהוביל את האדם לצאת מן המערה.

היש המושלם - מתוך הלקסיקון של אפלטון. האידאה של כל האידיאות. האדם מחוץ למערה - לכל האידיאות מקור אחד שהוא היש המושלם - השמש.

דיאלוג אפלטוני - אפלטון מתאר את התיאוריות שלו דרך דיאלוגיים. סוקרטס מורו היה תומך של התורה שבעל פה ולא כתב כלל. אפלטון בהשפעתו העביר את המסרים שלו דרך דיאלוג ובכך מנסה לשמר את התרבות האוראלית. בדיאלוגים אפלטון מנהל דיון עם בני זמנו ובכך מעביר את תפיסותיו.

3. **אריסטו**-תלמידו של אפלטון. כתב את אומנות השיר. מייסד האסטטיקה המודרנית וכתב את הפואטיקה - בה אריסטו מנסה לנתח את העקרונות על-פיהם בנויה האמונות השירה והמחזאות. בפואטיקה טוען אריסטו שהמימזיס זה הבסיס לאומנות מוצלחת וריאליסטית.

דאוס אקס מכינה - הוא מונח שפירושו **אל מתוך מכונה**. מונח זה משמש לתיאור מצב בסיפור או דרמה, בו הכותב מכניס לעלילה גורם נוסף, שאינו נובע מהשרשרת הסיבתית העלילתית, על מנת לפתור בעיות עלילתיות. לפי אריסטו זהו פתרון בזוי ולא ריאליסטי. אוריפידס הוא אחרון שמשמש בפתרון זה ככלי לפתרון העלילה ולכן אריסטו מתחייח אליו כמחזאי פחות מוצלח.

מימיזיס-הרצון לחקות את המציאות כפי שהיא - הבסיס לאומנות הריאליסטית

אריץ אאורבך - חוקר גרמני מאה ה-20. חוקר את מושג המימיזיס. בספרו הוא חוקר היסטורית למה אומנות המערבית עד ה-120 שואבת להיות ריאליסטית, דבר שאפלטון חשב שהוא בזוי הרי הפילוסוף מתנתק ממציאות החושית בכדי לגלות את האמת. לעומתו אריסטו חשב שהחיקו הוא הבסיס לאומנות ודרך החיקו המוצלח הצופה באומנות ובטרגדיה עובר חווית היטהרות (קטרזיס)

קטרזיס - המושג הופיע בתקופת הפריחה התרבותית של יוון הקלאסית כתיאור להשפעות הנפשיות על הצופים בהצגת הטרגדיות. קטרזיס = היטהרות / זיקוק / טיהור. בספרות אריסטו - פואטיקה, מתואר הקטרזיס כפעולת הטרגדיה על הצופה, המטהרת אותו בעזרת רגשי פחד וחמלה. אריסטו מבין שלאומנות הטרגית תפקיד חשוב במדינה - הוא מאפשר לתושבים להיטהר מכל מיני מתחים הקיימים בנפשם או החברה בה הם חיים. תופעה שמתלווה לחוויה אסטטית מוצלחת - היא כאשר הצלחת להיטהר מדברים בתת מודע אשר אתה רואה על הבמה ומזדהה איתם ובכך משיג שיוויון נפש.

דמוקרטיה - שלטון העם. הדמוקרטיה ביוון העתיקה הייתה שונה מדמוקרטיה היום בכמה אופנים:

1. דמוקרטיה ישירה - בעלי זכות ההצבעה היינו מצביעים לכל החלטה באופן ישיר.
2. דמוקרטיה אקלוסיבית - הדמוקרטיה כללה רק חלק מהעם - רק גברים בעלי מעמד איש חופשי האזרחים של אתונה - נשים, עבדים וזרים לא יכלו להצביע.
3. חלוקת המשרות - המשרות בשלטון חולקו על ידי חולקו על ידי הטלת גורל - זאת בכדי שכל אחד יוכל לקבל עמדה ביצועי באימפריה היוונית.

פרה סוקרטיים - התואר מיוחס לפילוסופים, אשר פעלו ביוון לפני תקופתו של סוקרטס וניסו להגדיר את מבנה העולם וטבע הממשות - ובעצם חקרו את מהות הקיום. הבולטים מבניהם היו:

1. **הרקליטוס** - "הכל זורם", "אי אפשר לטבול באותו נהר פעמיים" - הוא טען שאי אפשר להגיע לרמת אמת מוחלטת בנוגע לעולם בגלל שהעולם בהשתנות בלתי פוסקת ולכן אין לנו כלים אינטלקטואליים להבין את חוקי הטבע
2. **פרמנידס** - "היש ישנו האין אינו" - העולם משתנה אך ההרכב הבסיסי שלו ישאר אותו הדבר תמיד. האיננו תמיד ישאר אינו ומהות העולם היא נצחית.

טרגדיה - אחד מסוגי המחזות שהוצגו באתונה כחלק מפולחן דתי ומדיני. טרגדיה היא יצירה ספרותית דרמטית, בעלת עלילה, אירועים וחוויות עזות. הטרגדיה עוסקת ביצרים אנושיים בלתי נשלטים כמו: גאווה, תשוקה ושנאה. עלילת הטרגדיה רצופה במשברים, עליות ונפילות של הגיבור כנגד הגורל והאלים. הטרגדיה מסתיימת באסון צפוי מראש. משמעות השם טרגדיה נגזר מהמילה היוונית "טרגוס" שמשמעה - תיש. הטרגדיה הקלאסית לוותה בטקסים שנערכו לכבודו של אל היין והכעוס - דיוניסוס והתייש הועלה כקורבן. מתחים טראגים:

1. בין גבר לאישה - מדיאה
2. בין זקנים לצעירים - אדיפוס
3. בין החברה לאינדיווידואל (אנטיגונה)

4. בין עולסהחיים לעולם המתים (אנטיגונה)
5. בין אדם לאלים (פרומתאוס)

לוגוס - משמעות הלוגוס היא היגיון. המושג מאחורי הלוגיקה בניסיון לבסס טענה עם עקרונות לוגים רציונלים.

מיתוס - מיתוס הוא סיפור עם, המתאר אירועים (בין אם בעבר, ובין אם בהווה או בעתיד) שיש להם חשיבות יוצאת דופן או משמעות עמוקה עבור קהילה מסוימת (מיתולוגיה), הלוגוס נלחם במיתוס ומתעצם בהתפתחות הפילוסופיה הקוראת תיגר על המיתוסים ביוון.

מהות = הכרח - כנגד קיום = מקרי :

1. **קיום - existence** - "אני בבאר שבע" - אמת קיומית ומקרית - תלויה בזמן ובמקום
2. **מהות - essence** - אמת מהותית, שאינה תלויה בזמן או מקום - הפילוסופיה בראשיתה חיפשה את החוקיים הנצחיים המנהלים את העולם - תופעות הכרחיות ומהותיות.

תרבות - המילה מופיעה באופן יחידני בתנ"ך בספר במדבר "תרבות אנשים חטאים" (המילה מופיעה בהקשר שלילי) המילה נעלמת ומופיעה שוב בימי הביניים המאוחרים כאשר עולה הצורך למצוא מקבילה למילים "ציוויליזישן" ו"קולטור" ובכך מחזירים את המונח תרבות. בלטינית culture - פירושו עבודת חקלאות - כמו שאנו עובדים על האדמה להוצאת תנובה. אפשר לעבוד על השכל בכדי הניב פירות.

מהפכה נאוליתית = המהפכה החקלאית - היא תהליך שאפיין את התקופה הנאוליתית (תקופת האבן החדשה): המעבר ההדרגתי של בני אדם מחברות נוודיות של ציידים-לקטים לחברות חקלאיות נייחות, החל כ-12,000 שנים לפני זמננו. המילה תרבות - בלטינית קולטור - מגיעה מהמילה קולטוקה (עבודת השדה) ניתן להסיק שהתרבות האנושית הינה תוצאה של המהפכה החקלאית:

1. זמן פנוי - בעקבות ההתיישבות והשדות האדם לא היה צריך לנדוד ולצוד כדי לשרוד ולכן היה לו זמן פנאי לפיתוח חשיבה ותרבות הפנאי
  2. ציוויליזציה - בעקבות ההתיישבות נוצרו ערים וקשרים בין קבוצות
  3. מסחר - החלקאות אפשרה מזון ליותר מאדם ומשפחתו ומכאן החל המסחר.
- בעקבות כל אלו התפתח גם הכתב שהוביל להתפתחות היסטוריה - אישור כתוב על מה שקרה.

פילוסופיה - אהבת החכמה. מאפייני הפילוסופיה:

1. רפלקסיביות - שאלות גבולות ההכרה - מה זה לחשוב? המציאות סביבנו אינה עובדה
2. ביקורתיות - הפילוסוף לא מקבל סמכות או מסורת כפי שהיא - ומעלה ביקורת על המציאות - המציאות היא לא תמיד אמיתית
3. אמצעיות - פיתוח תחומים שונים לפתרון הבעיה (פיזיקה כימיה לוגיקה...)

פרומתאוס - אחת הייצירות החשובות מאת אסקינוס - על-פי הסיפור המיתולוגי ברא פרומתאוס את האדם ממים ואדמה והעניק לו את האש, כדי שתשמש לו הגנה בחייו הקשים. לאחר שזאוס העניש את בני האדם ולקח להם את האש, גנב פרומתאוס ניצוץ מן האלים והחזיר את האש לבני האדם. על כך העניש אותו זאוס. הוא נענש בעונש נצחי להיות תלוי על צוק עם עיט שאוכל לו את הכבד.

פריריך ניטשה - פילוסוף גרמני מהמאה ה-19 לספירה - אשר כתב ספר על מקורות הטרגדיה. הוא טוען שהטרגדיה מושטת על המתח בין האל אפולון (אל היופי וההדר) לבין האל דיוניסוס (אל הכעוס) מה שמסמל את עולם הטבע מול עולם התרבות. הסדר התרבותי מול העולם הכאוטי אשר מאפיין את העולם מחוץ לעיר.

אפולינאי - מונח על ידי פרידריך ניטשה אשר מתאר את המאפיינים של אל היופי אפולון.

קומדיה - יצירה תיאטרלית שהייתה חלק מפולחן דתי באתונה אך בעל נושא קליל.

תרבויות אקסיאליות - תופעה עולמית במקומות שונים לקו הרוחב במאה ה-8-4 לפני הספירה, בהם הופיעו שינויים תפיסתיים שונים. מהפיכה אינטלקטואלית שמאפיינת תרבויות שונות (בישראל - תקופת הנביאים, ביוון - התפתחות הפילוסופיה, במזרח - הבודהה) התפתחות גישה ביקורתית לגבי הגישה דתית המסורתית (במיתולוגיות השונות) האם מה שטוב לקבוצות טוב לי כאינדיבידואל. מי שפיתח את המושג הזה הוא פילוסוף גרמני מהמאה ה-20 ושמו קארל יאספרס.

האימפריה הרומית

רומולוס ורמוס - הם דמויות מהמיתולוגיה הרומית, אשר להם מיוחס ייסודה של העיר רומא. השניים היו אחים תאומים, בניו של האל מרס, אל המלחמה הרומי.

האימפריה הרומית - לפי המסורת הרומאית, נוסדה העיר מאה 7 לפני שפירה על ידי רומולוס שרצח תוך כדי כך את אחיו התאום, רמוס. רומולוס הקים את העיר בגבעת הפאלאטיום, במקום בו ניצלו שניהם על ידי זאבה שהניקה אותם לאחר שהונחו בסל על נהר הטיבר במצוות אמוליוס דודם. הזאבה המיניקה ושני התינוקות הם הסמל של העיר רומא עד היום. במאה ה-5 לפני הספירה הפכה רומא לרפובליקה, ובמאה ה-1 לספירה עם מסע כיבושיה היא הופכת לאימריה דקטטורית בראשות קיסר. נפילתה ב-476 לספירה

סיבות אפשריות לנפילתה של רומא:

- 1. תאונה - מקריות:** מסגרות פולטיות מתפרקות בעקבות שרשרת תבוסות לא צפויות. תפיסה זו רואה בהיסטוריה שרשרת של אירועים אקראיים. ניתן להאמין שהברברים הצליחו לחדור בשרשרת נצחונות ולהפיל את אורמוס אוגוסטמוס
- 2. מחלה -** משהו פנימי ארוך ומובנה שהוביל לנפילתה אחת-ישנן מספר סיבות שהרומים לא הגיבו לאיומיים שעמדו בפניהם - האחת מהן **הנצרות** אשר הפכה לדת הראשית של האימפריה הרומית כשקוסטנטינוס ניצח - הנצרות דגלה באיחוד אוניברסלי - דבר אשר היה עלול להחליש את האימפריה הרומית מבפנים. **האסכולות החדשות ברומא:** הסטוייקאנים האפיקורסים הפסקנים והצינקהים היו **אסקפיסטיים** - האליטות היו מפחות מעורבות במנגנוני השמירה של האימפריה דבר שהיה עלול להחליש את אימפריה מבפנים.
- 3. התאבדות -** רומא הפסיקו במודע בגלל שהם הבינו שהם הגיעו לפסגה והגיע הזמן להפסיק - (לפי אמונה דתית או אמונה אסקפנית)
- 4. רצח -** הם נלחמו היו החזקים אך הברברים היו מספרית גדולים מהם והרומים לא הצליחו לעצור אותם ונפלו.

רפובליקה - שיטת המשטר הנהוגה ברומא לפני האימפריה - רפובליקה היא שיטת ממשל שבה השלטון אינו עובר בירושה, אלא נקבע על ידי האזרחים לתקופה מסוימת, בדרך כלל באמצעות קיום בחירות.

יוליוס קיסר - היה מנהיג צבאי ופוליטי חשוב ברפובליקה הרומית. הוא הרחיב את גבולות הרפובליקה ואת תחום השפעתה של התרבות הרומית, יזם מלחמת אזרחים וניצח בה - ניצחון שהותיר אותו כשליט יחיד ובלתי מעורער של האימפריה הרומית - והחל ברפורמה מקיפה של הממשל והחברה ברומא. הוא הכריז על עצמו כדיקטטור לכל ימי חייו, וריכז את הכוח הפוליטי בידיו. רציחתו הדרמטית זירזה מלחמת אזרחים נוספת, שציינה את קיצה של הרפובליקה הרומית ואת ראשיתה של הקיסרות הרומית.

אוגוסטוס - הקיסר הראשון של האימפריה הרומית.

רומולוס אוגוסטולוס - הקיסר האחרון של רומא - הודח מהקיסרות על ידי הברברים ב-476 לספירה - סוף האימפריה הרומית המערבית.

ברברים - מונח מן העת העתיקה, המתייחס בזלזול כנגד העמים המתקיימים מחוץ לתרבות ההלניסטית באימפריה הרומית.

אוניברסליזם - ערך התקף לכל מקום בעולם - לכל האנשות. הרומים שאפו להפוך את תרבות ההלניזם לתרבות אוניברסלית שכן מי שחי מחוץ לגבולות המדינה נחשב לברברי. האוניברסליזם מאפיין את הדתות החדשות באימפריה הרומית.

הנצרות הקטולית - קטוליאות = דת אוניברסלית. הנצרות הקטולית כוללת כל אחד ללא דת גזע ומין ומאמינה כי היא הדרך היחידה להגיע לישוע.

ספרים בברית החדשה:

1. הבשורה על פי- מתי, מרקוס, לוקס, ויחנן
2. מעשי השליחים
3. איגרות פאולוס
4. חזון יוחנן (האפוקליפסה)

אטום - הוא המערך החלקיקי הקטן ביותר שמטענו החשמלי הכולל הוא אפס.

5 האסכולות הנפוצות באימפריה הרומית:

1. **ציניקאנים** - ציניקן = קיון- כלב- להקת הכלבנים. המושג התפתח בסביבות המאה ה-4 לפני הספירה על ידי דיוגנוס אשר עזב את החיים והלך לחיות בתוך חבית על כלים. הוא לקח את חיי החופש וחוסר הדאגות של הכלבים כדגם התנהגותי וזה בזלזול כלפי הציוויליזציה הרומית מה שמאפיין את הציניקנים הוא אסקפיזם - בריחה מהמציאות ומהחיים בציוויליזציה. הרציונל המרכזי של הפילוסופיה הוא כי בני אנוש יכולים להשיג אושר על ידי דחיית כל התאוות הבסיסיות כגון ממון, כח, ותהילה. כתחליף לתאוות, על האדם לחיות חיים המופשטים מכל אחזקה חומרית.

אסקפיזם - חמקנות- בריחה מפעילות ומקבלת אחריות בעיניים מסוימים (מדיניים, חברתיים ועוד) גישות פילוסופיות שונות דגלו בגישה זאת למען השגת אושר.

2. **אפיקורסים** - מנגד לציניקאנים עמדו האפיקורס. בראש אפיקורס אשר אימץ את התפיסה לפיה החומר עשוי כולו אטומים הנמצאים בתנועה מתמדת, והוסיף את הרעיון שתנועת האטומים אינה קבועה, אלא עשויה להיות נתונה לשינויים אקראיים. דרך תפיסת האטומים מסביר אפיקורוס את היקום, את גרמי השמיים, את האלים את הנפש ואת המוות.

אפיקורס מציע כעיקרון מנחה להשגת האושר שיטת "דיאטה" - גישתו מתבססת על חטירה מתמדת להנאה שמירת הבריאות הימנאות מכאב וצער ולחיות בדיאטה בכל תחומים אלו, ולדעת לשים גבולות. אפיקורס כותב בתורתו:

Don't fear god,

Don't worry about death;

What is good is easy to get,

What is terrible is easy to endure

- אל תפחד מהאלים כי לאלים לא אכפת מה בני האדם עושים. האלים נמצאים בריק ולכן אין להם יכולת להשפיע על עולם החומר (העולם האנושי)
- אל תפחד מהמוות כל עוד אתה חי. כי המוות הוא היעדר החיים. וכשהמוות קיים אז אתה לא קיים. "בזמן שאתה חי, אתה לא צריך להתמודד עם להיות מת, אבל כשאתה מת אתה גם לא צריך להתמודד עם זה, כי אתה לא שם כדי להתמודד עם זה."

כתביו של אפיקורס עברו רדיפה על ידי הנצרות שכן הוא ערער על הדת בכך שהפריד בין עולם האלים לעולם המוחשי, ולכן אפיקורוס זהו מונח נרדף לכופר. הגישה האפיקורסית היא אסקפיסטית, אדוניסטית, מטיריאליסטית - אטומיסטית.

אדוניסט - מונח המיוחס לאדם שחשוב לו בראש זה להנות (נהנתן) ובאופן פעיל מנסה לגרום לעצמו לאושר.

מטיריאליזם - במשמעות הפילוסופית זוהי השקפה הטוענת, שכל הקיים הוא חומרי או מותנה בחומר מכל וכל באשר לקיומו. צורה הנודעת ביותר של המטיריאליזם היא האטומיזם

פומפאי - פומפאי הייתה עיר נופש באימפריה הרומית. הנצרות עסקה רבות במחיקת כתבים פילוסופים בעיקר כתביו של אפיקורס שכן ראתה בו ככופר. העיר פומפאי כוסתה בהר געש בימי רומא וכן השתמרו כל אשר היה בעיר כפי שהיה בימים הרומים. בחפירות שנעשו במקום התגלו כתבים רבים של האפיקורסים שכן נשתמרו ולא הושמדו על ידי הנצרות.

3. **סטואיקנים** - סטואה = מזדרון מקורה - בו נפגשו אנשי החברה ביוון העתיקה. לעומת האפיקורסים אשר האמינו שבעזרת דיאטה נכונה ניתן להשיג אושר האפיקורסים האמינו שאי אפשר לשלוט במה שקורה בחיים. הם האמינו שהכל תלוי בגורל ואין לנו שליטה עליו אך יש לנו את השליטה כיצד להגיב כלפיו וזאת באמצעות חוסן נפשי וחיזוק האישיות בכדי להתכונן לבאות. בנוסף הם האמינו כשהסבל בלתי נסבל ניתן להתאבד וזהו החופש של האדם כשהסבל בלתי נסבל. הסטואיקנים היו פטליסטים.

פטליזם - גורלי. הוא שם תואר לאמונה בגורל מוחלט וידוע מראש המכתיב את חיינו.

חזרה ניצחית - הסטואיקנים האמינו שההיסטוריה חוזרת על עצמה באופן נצחי ולכן אין ביכולתנו לשנות את הגורל. (העולם יחזור על עצמו בכל מצב - כל 20 אלף שנה)

4. **ספקנים** - הם הפילוסופים המעלים ספק בכל סוגייה - אי אפשר להגיע למסקנה אחת בגלל שאנחנו מוגבלים. העולם מורכב על החושים שלנו אך החושים שלנו יחסיים ולכן לא יכולים לתת לנו את האמת כמו שהיא. הם לא נוקטים בעמדה האם יש או אין אמת, וכופרים בכל המוסכמות. הספקנים גם הם אסקפיסטים שכן אי אפשר לפעול מבלי להגיע להסכמה או אמונה כלשהי.

5. **אקלקטים** - קוקטיילים פילוסופים, קצת מכל גישה מהגישות הנל. אין צורך להיות עקביים בשום אסכולה מסוימת. הרומים רצו להשתמש בפילוסופיה ככלי ולכן לקחו קצת מכל גישה.

אנרי פירן - היסטוריון שמסביר את נפילת האימפריה הרומית כתוצאה של התפתחות האיסלם. וזהו התחלת ימי הביניים מפני שמזרח התיכון מאבד את תפקידו ואירופה נסגרת בתוך עצמו. התזה שלו עוסקת במהי נקודת הזמן שבה הסתיימה "העת העתיקה" ומתי בדיוק החלו "ימי הביניים"? התזה עוסקת במידת התפרקותה של האחדות הים-תיכונית לאחר נפילת האימפריה הרומית המערבית, בהשפעתם של כיבושי האסלאם. טרם פרסומה של התזה, ההנחה ההיסטוריוגרפית השלטת הייתה כי פלישות השבטים הברברים לתחומי האימפריה הרומית וקריסתה של האימפריה הרומית המערבית. כיבושי האסלם גרמו לשבירת האחדות הים-תיכונית ולהסתת מרכז הכובד של הממלכה צפונה.

חוק אי-הסתירה - חוק הביסיסי של הלוגיקה - דבר לוגי הוא דבר אשר לא כולל סתירות בפנים. חשיבותו נטועה בקביעה של אפלטון כי דבר אינו יכול להיות בו זמנית ובאותו מובן דבר אחר.

סילוגיזם - הטענה הלוגית הבסיסית שמסיקה אמת מאמיתות הכרחיות - אם כל בני האדם בני תמותה וסורטסט הוא בן אדם אזי סוקרטס הוא בן תמונה - וכך ניתן להסיק אמת הכרחית לבי המציאות.

קוליסאום - הוא אמפיתיאטרון עגלגל, הבנוי מבטון ואבן, שנמצא במרכז רומא, שבאיטליה. הקולוסיאום היה התיאטרון הגדול ביותר שנבנה אי פעם, ונחשב בימיו וגם כיום לאחת מהיצירות הגדולות של ההנדסה והאדריכלות הרומית. הקולוסיאום מהווה סמל בלתי רשמי של העיר רומא ושל קיסרות רומא

קונסטנטינוס - הכריז על הנצרות כדת הרשמית של האימפריה הרומית. מהלך שגרם לנצרות להיות הדת השולטת במרחב המערבי עד עצם היום הזה.

קונסטנטינופול - היא עיר עתיקה ברומא העתיקה, שקונסטנטינוס בנה לעצמו - שהתקיימה במקום שבו נמצאת כיום איסטנבול. עם התפרקות האימפריה הרומית, הייתה קונסטנטינופול לבירת האימפריה הרומית המזרחית.

ראליזם - שאיפה לאומנות שמחקה את המציאות כפי שהיא - זרם בפילוסופיה שלפיו מאמינים כי המציאות עצמאית מבחינה אונטולוגית מהתפישה האנושית, הרגלים לשוניים, אמונות וכדומה.

רשימת טקסטים לקריאה בקורס:

1. אפלטון, פוליטאיה, ספר שביעי (מיתוס המערה)
2. אריסטו, על אומנות הפיוט (תרגום מיוונית מאת מרדכי הק), ת.א., 1972
3. צלקתו של אודיסאוס מתוך האודיסאה

רנסנס

רנסאנס- לידה מחדש- תקופה היסטורית שנמשכה בערך מהמאה ה-14 ועד למאה ה-17 השפעותיה הורגשו בתחומים רבים, כמו ספרות, פילוסופיה, אמנות, פוליטיקה, מדע, דת, ארכיטקטורה ועוד. מלומדי תקופת הרנסאנס השתמשו בפילוסופיית ההומניזם בלימודיהם, וחיפשו ריאליזם ורגשות אנושיים באמנות. אמני הרנסאנס שאפו לייצג את דמות האדם באופן ריאליסטי, ולמטרה זו הם פיתחו טכניקות חדשות כמו פרספקטיבה ושימוש מתוחכם באור טבעי. תנועת הרנסאנס הייתה ניסיון של אינטלקטואלים לחקור ולשפר את העולם הרוחני, הגשמי והאומנותי, דרך החייאתם של רעיונות מהעת העתיקה וכן דרך גישות חדשות לדרך המחשבה.

מאפייני הרנסאנס-

1. אינדיבידואליזם
2. גילוי האדפ והטבע החדש
3. שחרור הדת מהמסד הכנסייתי- ביקורת כלפי הנצרות הקאטולית תנועות אשר מוחות עלל השליטה הבלעדית של הכנסייה- התפרקות העולם הנוצרי כל מיני קבוצות שבמשך כמעט 500 שנה נלחמו אחת בשנייה.
4. תפיסת יופי חדשה

ציוני דרך היסטוריים ברנסאנס:

1. המצאת הדפוס על ידי גוטנברגר 1452
2. מהפיכת הידע (חקר גופות, אסטרונומיה) על ידי קופרניקוס וזליוס- 1543
3. נפילת קונסטנטינפול 1453
4. גילוי אמריקה 1492
5. צמיחתה של מדינת הלאום
6. רפורמה הפרוטסטנטית 1517- 1545

אינדיבידואליזם- הוא מונח המתאר פילוסופיה פוליטית המדגישה את ריבונותו של הפרט על חייו. הגישה המנוגדת לאינדיבידואליזם מכונה קולקטיביזם. התפיסה שנוצרה בתקופת הרנסאנס שבה הפרט נתפס כיחידה העומדת בפני עצמה.

קולומבוס- היה ספן איטלקי בשירות ספרד, הנחשב לאחד מגדולי מגלי הארצות בכל הדורות. קולומבוס במסעותיו הגיע לאמריקה ולמעשה, מעולם לא ידע קולומבוס כי הגיע ליבשת אמריקה, וסבר עד יומו האחרון כי מצא את התיב הימי להודו.

אמריגו וספוצ'י- היה מגלה ארצות, באחד ממסעותיו גילה וספוצ'י כי יבשת דרום אמריקה נפרדת בכיוון דרום. תגלית זו שכנעה אותו כי מדובר ביבשת חדשה ולא מזוהה, טענה חדשנית ונועזת במיוחד נוכח העובדה כי עד אותה עת כל מגלי הארצות שיצאו מאירופה וחצו את האוקיינוס האטלנטי החזיקו בדעה כי הגיעו לאיי הודו שביבשת אסיה. שמה של היבשת החדשה, אמריקה, נגזרה משמו.

גוטנברג- ממציא הדפוס. המצאת הדפוס הפכה את התרבות לזולה ונגישה- וכל זה גורם להתחדשות תרבותית תרגומים של כתבי הקודש. מהפכת המצאת הדפוס בדרך כלל נחשבת לנקודת הציון של המעבר מימי הביניים לתקופת הרנסאנס, ולשורשיה הראשונים מהפכת המידע של ימינו.

גיברטי לורנצו- פסל מהמאה ה-15 אשר שם את דיוקנו של בתוך יצירה על התנך- מסמן את לידת האינדיבידואליזם.

ג'וטו- היה צייר ואדריכל איטלקי. נחשב לראשון בשורה של אמנים דגולים שהביאו לפריחת הרנסאנס האיטלקי- ממציא הפרספקטיבה ומחדש את טכניקת ציור המציאות כפי שהיא- עומק וכ"ו. בנוסף חזר לגישה נטורליסטית אשר הופשעה מיוון העתיקה. גילוי הטבע החדש אשר מאפיין את הרנסאנס

פרספקטיבה- פרספקטיבה היא טכניקה בציור שנועדה לבטא מציאות תלת-ממדית בציור דו-ממדי, טכניקה שבה נוצרת אשליה של מרחק ושל עומק בציור.

קופרניקוס - היה אסטרונום, מתמטיקאי בן תקופת הרנסאנס. התאוריה שלו לגבי מיקומה של השמש במרכז מערכת השמש, בניגוד למודל הגאוצנטרי (ששם את כדור הארץ במרכז) נחשבת לאחת התגליות החשובות ביותר בהיסטוריה, והיא נקודת התחלה בסיסית באסטרונומיה המודרנית ובמדע המודרני בכלל.

גלילאו - היה פיזיקאי, אסטרונום, מתמטיקאי ופילוסוף איטלקי. פעל בתקופת המהפכה המדעית. הישגיו כוללים גילויים אסטרונומיים רבים שגילה באמצעות הטלסקופ שבנה, וחיזוק המודל ההליוצנטרי, לפיו כוכבי הלכת נעים סביב השמש. בין היתר חקר גלילאו את מופעי נוגה, גילה את ארבעת ירחיו הגדולים של צדק (שהיו היחידים שנתגלו אז) ואת הכתמים על פני השמש והירח. גילויים אלה הובילו אותו לעימות חריף עם הכנסייה הקתולית מכיוון שהלך נגד התפיסה הדתית המקובלת וערער בסמכות הכנסייה. ביטוי למהפיכה המדעית שמתרחשת בתקופת הרנסאנס.

גרוש ספרד - לידת מדינת הלאום - סוף ימי הביניים 1492 - תאריך גירוש ספרד. ומאפיין את לידת מדינת הלאום. תאריך גילוי אמריקה וגירוש ספרד.

דה-מדיצי - בית מדיצי'י ששלטה בפירנצה במהלך רוב הרנסאנס האיטלקי. בינהם פטרוני האמנות והאדריכלות שהזניקו את פירנצה למעמד של בירת האמנות והאדריכלות של זמנו ואחת הערים החזקות באיטליה.

דורר - אחד הציירים הראשונים אשר חתם על יצירתו בשמו (לידת האינדיוודיאליזם)

הומניזם - ההומניזם (ששורשיו באיטליה בתקופת הרנסאנס) הוא השקפת עולם שעיקרה הם פיתוח הרוח האנושית ועידונה, ופיתוח התרבות, האומנות והמדע. חזרה ללימודים של מדעי הרוח האמפיריים את התרבות הרומית והיוונית. להומניזם מקום חשוב בביסוסו של הרעיון "האדם במרכז". כלומר, הדגשת מקומו של האדם כמרכז הבריאה וכאחראי לגורלו.

הסעודה האחרונה - הסעודה האחרונה היא אירוע בחייו של ישו, המתואר בספרי הבשורה של הברית החדשה. זהו אחד האירועים המרכזיים המיוחסים לחייו של ישו, ואירוע מכונן בנצרות, אשר שימש ומשמש השראה לטקסים נוצריים, וליצירות אמנות. הסעודה האחרונה נקראת כך כיוון שעל-פי הברית החדשה זוהי הפעם האחרונה שבה סעד ישו עם תלמידיו לפני שנשפט בפני הסנהדרין ונצלב בידי הנציבים הרומיים.

וזליוס - היה רופא ומדען, אבי האנטומיה החדשה. מבין המדענים המודרניים ברנסאנס שרוצה להסתכל באופן עצמאי על האנשות - בכדי ללמוד את הגוף האנושי הוא עשה ניתוח גופות. שהיה אסור בדת - מסמל את המדענים שרוצים לראות את המציאות בעיניהם - התסכלות עצמית על המציאות.

ימי-ביניים - תקופה בין נפילת האימפריה הרומית לבין גילוי אמריקה - אלף שנה שנחשבים כתקופה של חושך תרבותי. השם שניתן לתקופה מבטא את התפיסה כי תקופה זו לא הייתה בעלת ייחוד, אלא הייתה תקופת מעבר חסרת חשיבות בין התקופה העתיקה לעת החדשה.

יעקב בורכהרדט - היה היסטוריון שווייצרי של האמנות והתרבות במאה ה-19. "המגלה הגדול של עידן הרנסאנס", ניסה לאפיין את הרנסאנס - הוא גילה לראשונה כיצד צריך לפרש תקופה שלמה, תוך התייחסות לא רק לצורך, פיסול וארכיטקטורה, אלא גם למוסדות של חיי היום-יום.

לאון בטיסטה אלברטי - אחד האדריכלים הראשונים שכותבים על התחדשות האדריכלות.

לאונרדו דה וינצי - מגדולי אמני הרנסאנס, לאונרדו נחשב לאחד הציירים הדגולים בכל הזמנים.

מרתין לותר - היה נזיר, כומר, מלחין ותאולוג גרמני, המייסד וההוגה הראשי של הנצרות הפרוטסטנטית. הוא שבר את האחידות הדתית של העולם הנוצרי המערבי. אבות המחאה הדתית (פרוטסטנטים).

רפורמציה - הכנסת רפורמה, שינוי ערכים

פרוטסטנטים - היא שם כולל למספר גדול של כנסיות המהוות ביחד את אחד הזרמים העיקריים בנצרות והשני בגודלו לאחר הקתוליות. המכנה המשותף העיקרי שלהם היה אי הכרה בסמכותו של האפיפיור כפוסק הלכה. בנוסף לכך הזרמים הפרוטסטנטים שמו את הדגש על הביבליה כמקור סמכות ההלכה הנוצרית והעמידו במרכז הדת את האמונה, ולא את הפולחן

מדינת האפיפיור - הייתה מדינה שהתקיימה במרכז חצי האי האפניני לפני איחוד איטליה. מדינת האפיפיור התקיימה בין שנת 756 לשנת 1870. האפיפיור היה השליט האזרחי במדינה זו, בנוסף למעמדו כעומד בראש ממסד הכנסייה הקתולית. כיום מיוחסת מדינת האפיפיור למובעלת שבתוך בירת איטליה רומא, המדינה הזעירה קריית הוותיקן. מדינה זו, על אף שטחה הקטן, מאפשרת לכס הקדוש קיום ריבונות מדינית מלאה גם כיום.

קידמה - הוא סוג של רעיון או אמונה לפיה קיים תהליך ארוך טווח בלתי רנדומלי, שבו החיים של כלל החברה הולכים ומשתפרים. העולם מתקדם למשהו יותר טוב ככל שהוא מתקדם והשכל האנושי יכול לפתור בעיות ככל שעובר הזמן.

קפלה סיסטינה - היא כנסייה הנמצאת במתחם ארמון האפיפיור שבקריית הוותיקן, ברומא. הקפלה ידועה בציורי הקיר שיצרו בה אמנים איטלקים בתקופת הרנסאנס, ביניהם ידועים בעיקר הפרסקו על תקרת הקפלה ופרסקו "יום הדין" שצייר מיכלאנג'לו במחצית הראשונה של המאה ה-16 בתקרה מתוארים ציורי רפאלו של אסכולת אתונה:

ציורי הקיר המתארים את לידת הפילוסופיה הוזמנו לאחר שמזהים שלפני הנצרות התפתחה תודעה חדשה ומבקשים מאמנים שונים לתאר אותה על קירות הכנסייה. במרכז היצירה 3 דמויות בולטות: אפלטון ואריסטו ולצידם סוקרטס. שלושת האבות של הפילוסופיה המערבית.

דימוי הדמויות הוא סיכום התפיסה הפילוסופית של כל אחד:

- **סוקרטס** - לא כתב דבר. תלמידיו כתבו וסיכמו את הרצאתו. הוא סירב לכתוב והאמין שחשיבות ההוראה היא בעל פה ולכן מתואר מדבר ללא ספר ביד.
- **אפלטון** - תלמידו של סוקרטס - נשיא הפילוסופיה. תפיסתו נתפסת על האידאוט ולכן מצביע כלפי מעלה
- **אריסטו** - תלמידו של אפלטון - טוען לעומת אפלטון שהמדע הוא כאן ועכשיו ולכן מצביע ארצה.

רפאלו - או רפאל היה צייר ואדריכל איטלקי, הנחשב למייצג המושלם של תקופת הרנסאנס בשיאו בציור.

תאריכים:

476 - 1492 - ימי הביניים

5 לפני הספירה - הקמת האימפריה הרומית

גילוי אמריקה - גירוש ספרד - 1492

476 לספירה - סוף האימפריה הרומית המערבית נפילת הקיסר האחרון.

יצירות שחשוב להכיר למבחן:

פרומטיאוס, מאת אסקיניוס הראשון

הספינקס, אדיפוס

סופוקלס

אוריפידס מידאה